

modernă: „Literatura și politica”, „Scriitorii și politica”, „Profiluri negre”, „Propagandă și cultură”, „Îndrumări doctrinare”, „Noua presă”, „Libertatea presei”, „Epurația”, „Modelul sovietic”, „Ziaristul – ieri și azi”, „O criză a culturii românești?”. Analizând cu măsura responsabilității „perioada imediat postbelică”, profesorul Aurel Sasu se întreabă: „Cum a fost posibil, în doar câțiva ani, să prolifereze până la absurd defăimarea și șantajul, să se compromită vocația comuniunii, să se instituționalizeze mediocritatea și să se instituie o stare general-conflictuală pe seama căreia au intrat în literatură toți infractorii utopiilor de împrumut? (...) România suntem noi și nu vom putea salva nimic, până nu ne vom salva, mai întâi, pe noi de noi înșine.”⁶

Sunt pregătite pentru tipar procesele verbale de interogator dinaintea condamnării viitorului Mitropolit al Clujului la 25 de ani de muncă silnică. Prob și entuziast, Profesorul Aurel Sasu va reuni jurnalele, poezia antumă și postumă. Astfel se va ajunge la suma axiologică ce poartă numele acestui monah întemnițat pe nedrept care rostise încrezător: „Destinu-i aspru și sălbatec cu cei ce nu știu să-l înfrângă / Dar omul e menit să lupte și să învingă, nu să plângă...”⁷ Comentând opera poetică a lui Valeriu Anania, eruditul exeget deslușea „o stare de puritate interzisă provocând elegiac divinitatea familiară și accesibilă mai ales ca suferință și singurătate...”⁸ Sunt stări pe care le recunoaștem pretutindeni astăzi. Aurel Sasu a scris despre „sărbătoarea operei”. Munca sa amintește de acribia și sacrificiul lui Perpessicius. Pe Golgota de cărți i s-a dezvăluit imensa neliniște care însoțește actul creației literare. Între reflecțiile sale se află și o „taină care rostește cuvintele”: „Tăcerile dureroase sunt, de cele mai multe ori, privilegiul exclusiv al celor care le trăiesc....”⁹

Lina CODREANU

„MOMENTE” DE VREDNICIE ARHIEREASCĂ

Apărută la București, în 1936, la Tipografia Sfintei Mănăstiri Cernica-Ilfov, cartea arhierului dr. Veniamin Pocitan Ploșteanu, vicarul Sf. Mitropolii a Ungro-Vlahiei – *Momente din viața și activitatea lui Melchisedec între anii 1856-1861* – a apărut în 2014 editată de Muzeul de Istorie Galați în colecția „Restitutio Historiae”. Ca ediție anastatică, de prefațare și îngrijire s-a preocupat prof. Cristian-Dragoș Căldăraru, directorul instituției gălățene.

⁶ Aurel Sasu (coordonator de proiect), Liliana Burlacu, Doru George Burlacu, *Politică și cultură*, Editura Școala Ardeleană, Cluj-Napoca, 2016, 794 pagini.

⁷ Valeriu Anania, *Dochia în Fântâna lacrimilor*, op.cit., p.238.

⁸ Aurel Sasu, *Valeriu Anania în Dicționarul esențial al scriitorilor români*, ed.cit., p.26.

⁹ Bartolomeu Valeriu Anania, George Alexe, *O luptă neterminată*, ed.cit., p.18.

Nu e un studiu întâmplător, fiindcă în 1939, continuând cercetarea științifică în arhivele Episcopiei Hușilor despre etapele organizării Bisericii ortodoxe din țară, din vremea lui Cuza Vodă până în 1872 când s-a aprobat legea organică, pe timpul regelui Carol I, ierarhul Veniamin Pocitan (5 dec. 1870-14 mart. 1955) a publicat o nouă lucrare cu titlul *Melchisedec – ca membru al sfântului Sinod (1856-1861)*. Atențiunea s-a concentrat asupra „rolului precumpănitor pe care l-a avut marele Melchisedec în această însemnată epocă de așezare și organizare a Bisericii noastre românești, pe bazele canonice ale ortodoxiei”, după cum afirmă autorul în precuvântarea cărții din 1939.

După investirea arhim. Sofronie Miclescu pe scaunul de mitropolit al Moldovei, în locul lui a fost numit ca episcop al Hușilor arhim. Meletie Istrati, în toamna lui 1851. Chiar din primul an a înființat Seminarul teologic ortodox, numindu-l profesor și rector al nou-înființatului seminar pe arhierul Veniamin Arhipescu (1823-1897) pe care l-a adus de la mănăstirea Slatina. Din 1853, rectoratul a fost preluat de către monahul Nifon Bălășescu și, din primăvara lui 1856, a fost chemat de către episcopul Meletie și „întărit” de către domnitorul Grigore Ghica la conducerea seminarului teologic, Melchisedec Ștefănescu (1823-1892), unde a avut statut monahal de arhimandrit, profesor și rector la seminarul hușean, locotenent de episcop de al Episcopiei Huși.

Cartea arhierului Veniamin Pocitan Ploeșteanu cuprinde, în cinci capitole, aspectele esențiale ale vieții și activității monahului Melchisedec, pe care autorul le numește *momente*: „Zic momente, căci a descrie întreaga lui activitate, desfășurată în această eparhie, ar trebui câteva volume și nu-i vremea acum de publicațiuni luminoase” (p. 12).

În această lucrare, cercetarea autorului se focalizează doar asupra a cinci ani din activitatea arhim. Melchisedec, materialul elaborat surprinzând cinci valențe ale personalității: *rector și profesor la Seminarul din Huși, deputat al preoțimii eparhiei Hușilor, ministru de culte și instrucțiune publică, membru în comisiunea pentru secularizarea averilor mănăstirești, membru în consiliul superior de instrucție*. La seminarul teologic ortodox hușean și-a început afirmarea sub multiple aspecte, precum notează autorul în *Introducere*: „La Huși își desface aripile și începe a sbura singur. Era în vârstă de 33 ani; tocmai vârsta omului format.”

Cu studii la Academia teologică din Kiev, unde a obținut titlul academic de „Magistru în teologie”, Melchisedec Ștefănescu a funcționat ca inspector și profesor la Seminarul din Socola și, îndată ce a fost ridicat la rangul de arhimandrit de către mitropolitul Sofronie Miclescu (12 ian. 1856), a fost numit, la 5 martie, *rector și profesor la Seminarul din Huși* prin decretul nr. 843 înmânat „de către episcopul Meletie și Leon Ghica, cari alcătuiau epitropia de conducere a seminariului” (p. 14). A trăit viața și evenimentele în mod accelerat, în cavalcadă.

Doar la trei zile după învestire la conducerea școlii, propune episcopiei o serie de măsuri, expuse riguros privind supleanții, mărirea numărului de clerici la 40, internarea seminariștilor, încurajarea și sprijinirea elevilor talentați, pregătirea corespunzătoare a profesorilor. La numai o lună (în aprilie) înaintează tot episcopiei un raport privind sporirea numărului de interni și a bugetului pentru hrana lor, starea încăperilor școlii, mărirea „lefilor profesorilor”, urmat în iulie de un altul în care propunea inventarul bunurilor din seminar, bibliotecă, trapeză și din camera de alimente. Arhim. Melchisedec propune astfel o organizare judicioasă a învățământului teologic ortodox și laic, adaptat noilor cerințe ale epocii, cu o situație concretă de la care să înceapă dezvoltarea. Drept urmare, obține în iulie de la minister o sumă de bani și deschiderea că o poate completa „de la Aga D. Tulbure, posesorul moșiei târgului Huși”. Nevoia de schimbare se confirmă și prin poziția prințului Dimitrie A. Cantacuzino, care propune seminarului ca, începând cu 1 septembrie, să introducă un „curs de pedagogie și metodică”, necesar pentru pregătirea seminariștilor care vor deveni „profesori sătești”.

Departamentul cultelor și instrucției publice îi solicită o informație dezvoltată despre seminar. La 1 octombrie, rectorul Melchisedec Ștefănescu trimite departamentului un *Memoar* foarte meticolos întocmit despre *starea actuală a seminariei eparhiale Huși*, căruia îi adaugă și o *scrisoare de însoțire* adresată ministrului departamentului G.C. Gherghie – „părintele școalelor naționale”. Nimic nu pare a-i scăpa din vedere rectorului, după cum se poate observa din numirea capitolelor *Memoarului: Corpul profesoral; Elevii seminariei; Științele ce se paradosesc în cursul de patru ani; Ramul iconomic; Personalul atingător; Încăperile seminariei; Elevii externi; Școlile ținutale de catihezație*. Însuși episcopul Meletie, impresionat de cele relatate, intervine cu o adresă la minister iar *Departamentul cultelor și instrucției publice* răspunde favorabil și acordă mijloacele oportune începând cu anul școlar următor 1856/1857. A fost nevoie de perspicacitatea unui bun organizator, perseverent și cu putere de argumentare precum arhimandritul Melchisedec pentru ca în doar 8 luni să se miște un car înțepenit în birocrăție și delăsare. Astfel s-a pornit construirea unui nou local, potrivit pentru seminar, în locul chiliilor insalubre și neîncăpătoare. Integral, localul a fost terminat mai târziu, prin 1868, dar principala realizare e că s-a ridicat clădirea pentru seminarul hușean.

Un episod neplăcut s-a iscat de la instruirea practică a seminariștilor (în Biserica Sf. Nicolae ori în Catedrala episcopală), opiniile rectorului fiind diferite de ale lui Calinic Haripoleos, locotenentul de episcop Huși. Dreptate i s-a dat arhimandritului iar consecințele le-a primit Calinic, fiind înlocuit din locotenența episcopiei de Huși de însuși Melchisedec.

Cert e că timpul cât arhimandritul Melchisedec Ștefănescu a stat la cârma școlii seminariale din Huși, „a fost o adevărată *epocă de înflorire* a acestei școli

bisericești” (p. 39). Declinul urma să vină după alegerea lui Melchisedec ca *deputat al preoșimii eparhiei Hușilor* în *Divanul Ad-hoc* (august 1857). Pe 21 septembrie era convocat/somat de noul Mitropolit al Moldovei, Sofronie Miclescu, ca să se prezinte în capitală pentru deschiderea *Divanului*. Majoritatea membrilor pledau pentru *unire*: „Ziua de 7 Octombrie, 1857, când s-a votat *Unirea Principatelor*, a fost ziua cea mai frumoasă din istoria modernă a neamului nostru. Toți deputații, clerici și mireni, într-un entuziasm de nedescris, au semnat *unirea*. Pentru Melchisedec *unirea* era nu numai o cerință națională a vremii, nu numai o dorință scumpă a sufletului său, ci o adevărată *dogmă* a Bisericii naționale” (p. 44) – notează emoționat martorul acelor vremuri și autorul cărții în discuție, Veniamin Pocitan.

La *Divan*, arhim. Melchisedec a stat până la dizolvarea lui, pe 13 ian. 1858, după care s-a întors la catedra și la rectoratul seminarului din Huși. Aici l-a primit pe colonelul Alex. Cuza, viitorul domnitor al Principatelor Române, alături de care a rostit, din amvonul catedralei episcopale, cuvinte memorabile despre dragostea de neam, datoria față de Biserică și țară și împlinirea unirii ca datorie evanghelică.

În pasaje răsfirate de-a lungul cărții, autorul surprinde liniile portretistice definitorii ale personalității marelui bărbat din viața monahală și laică a Bisericii, școlii, politicii și culturii românești. Fiind „sufletul mișcării” unioniste, era vrednic de aprecierea tuturor și consultat de mai-marii vremii: „Chipul cum trata el chestiunile puse în discuție, pătrunderea lor adâncă și forma aleasă sub care le prezenta divanului, atrase atenția tuturor bărbaților, bisericești și laici, cari descoperiră într’însul un suflet de elită, un patriot convins, un cleric de o cultură superioară, teologică și profană, un demn reprezentant al clerului, o minte care țintește departe.” (p. 44).

Numit prim ministru în 1860, Mihail Kogălniceanu l-a ales în cabinetul său, ca *ministru de culte și instrucțiune publică*, pe arhimandritul Melchisedec Ștefănescu, „un cleric cult și în același timp mare patriot, care să-l ajute la rezolvarea delicatei probleme a «secularizării averilor mănăstirești»” (p. 47). Cum pentru prima oară se includea în lista cabinetului de guvernare numele unui membru al clerului, faptul a stârnit admirație, vâlvă, dar și opinii contrare, ducând la atitudini complotiste pentru înlăturarea arhimandritului de pe banca ministerială. Interpelarea deputatului Grigore Cuza, reprezentantul marilor proprietari din ținutul Vaslui, a primit răspuns argumentat din partea prim ministrului Kogălniceanu: „Art. 46, din Convenție, face pe toți românii, egali înaintea legii, și le dă drepturi tuturor, de a ocupa funcțiile statului, fără excepții.” (p. 53). Deși numit și votat ca ministru, Melchisedec și-a înaintat demisia, încât activitatea lui ca ministru (de la 30 aprilie la 6 mai 1860) s-a redus doar la câteva inițiative precum: oprirea hirotonirilor pe bani (arhieria, preoția și diaconia), inventarierea averii bisericilor și numirea arhim. Veniamin Arhipescu ca preot deservent la Capela română din Paris.

În ciuda faptului că, ulterior, în 1868, i s-a mai oferit acest post în guvernul I.C. Brătianu, arhimandritul a refuzat, dedicându-se cercetării științifice.

Autorul cărții face un bilanț și conchide că ceilalți (mitropolitul Sofronie, instituția Bisericii) au avut de pierdut, însă Melchisedec a fost privit și apreciat de românimea ortodoxă, de către domnitorul Cuza și de familia regală pentru meritele sale (cultură, abilitate politică, binefaceri întru prosperarea Bisericii ortodoxe) prin care își depășea semenii. Păreră lui N. Iorga – exprimată într-un articol din „Neamul românesc” în 1907 (v. p. 64) și întărită în 1918 (nr. 145) – era că arhimandritul ar fi meritat ranguri mai înalte: „pragul mitropoliei, *care i se cuvenea*, nu l-a călcat, nici la București, nici măcar la Iași”; „locul lui, al celui care înnoie românismul în Basarabia de jos, care trimisese emisarii săi culturali în Dobrogea, care apărase drepturile Bisericii românești și ale statului român, ca misionar diplomatic al acestuia, era în scaunul Moldovei, dacă nu și în acela de Primat al țării. // Dar numele lui nu s-a înscris între mitropoliții români.” (N. Iorga, *Oameni cari au fost*, I, 2009, p. 589).

În capitolul al patrulea, Veniamin Pocitan include mai puține detalii ale *momentului*, dar strict necesare pentru înțelegerea ascensională a „personajului”. Bine pregătit, convingător și drept, prezența arhimandritului în diverse comisii importante pentru întocmirea proiectelor Sinodului a fost o necesitate. Astfel, a fost *membre în comisiunea pentru secularizarea averilor mânăstirești*, comisie care a elaborat legea, votată la 1 dec. 1863. A cunoscut îndeaproape starea mânăstirilor ortodoxe și a constatat prejudiciile aduse de ierarhii străini (greci) în vremea domnitorului Cuza. Coordonator, cu tact și înțelegere, Melchisedec a gândit să ajute școlile și spitalele și a apărat interesele Bisericii naționale, ceea ce se confirmă prin atribuțiile de administrare succesivă a celor trei eparhii ca Locotenent de Episcop la Huși (1861-1864), Episcop al Dunării de Jos (1864-1879) și Episcop al Romanului (1879-1892).

În calitate de *membre în consiliul superior de instrucție*, cu certe cunoștințe didactice și pedagogice, a fost delegat să asiste la examenele de sfârșit de an (iunie 1860), prilej nou de a cunoaște aprofundat starea școlilor vizitate (Bârlad, Tecuci, Galați, Reni, Ismail și Chilia). Către prim-ministrul M. Kogălniceanu a trimis o scrisoare cuprinzând impresiile iar către Ministrul Cultelor și Instrucției publice, un raport detaliat, în 6 puncte, descriind starea învățământului din localitățile vizate.

Privită în ansamblu, în cartea sa, arhierul Veniamin Pocitan intervine cu sumare comentarii asupra *momentelor*, dar are meritul de a reda conținutul unei bogate corespondențe purtate de arhim. Melchisedec, ceea ce subliniază ritmul fervent și prompt al acțiunilor. Documentația este subsumată statutului pe care-l avea arhimandritul (rector, deputat, ministru, membru în comisii), dar dispusă într-o ordine cronologică. Contabilizată, corespondența directă ori tangență cuprinde peste 30 de documente reprezentând: *propuneri, rapoarte, cereri, memoare*,

scrisori oficiale și individuale, *ordine*, *scrisori-răspuns* (oficiale și particulare), *anunțuri* din *Monitorul oficial*, *interpelări*, *demisii*, *anafore*, *adrese* (petiții), *referate*, *articole* din presa vremii etc. Schimbul epistolar oferă și o imagine a societății românești din a doua jumătate a sec. al XIX-lea prin relațiile dintre factorii implicați: rectorul unui seminar, epitropia, ministrul/ Ministerul cultelor și instrucțiunii publice, domnitorul Cuza, prim ministrul Kogălniceanu ș.a.

După 1864, ajungând Episcop al Dunării de Jos apoi Episcop al Romanului, s-a dedicat cercetării arhivelor, publicând în 1869, *Cronica Hușilor și a Episcopiei cu asemenea numire*, urmată, în 1874-1875, de *Cronica Romanului și a Episcopiei de Roman*. În anul 1870, a fost ales membru al Academiei Române, devenind *primul cleric academician*. Cărturarul a elaborat peste 20 de cărți teologice, pastorale, istorice iar asupra personalității sale și-au exprimat opiniile B. Petriceicu-Hasdeu (1892), Constantin Diculescu (1908), N. Iorga (1930), Veniamin Pocitan (1936), Ioan Kalinderu (1984), M. Păcurariu (1992), Antonie Plămădeală (1997), Al.M. Ioniță (2001), Tudor Ghideanu (2009) ș.a.

Melchisedec Ștefănescu rămâne unul dintre marii patrioți ai neamului, un reper monahicesc care a așezat lăcașul Episcopia Hușilor și Seminarul teologic ortodox, între cele mai importante instituții ale Moldovei din a doua jumătate a unui secol al organizării și al propășirii. Versurile lui Grigore Alexandrescu din elegia *Umbra lui Mircea. La Cozia* („Noi citim luptele voastre, cum privim vechea armură/ Ce un uriaș odată în rîzboaie a purtat;/ Greutatea ei ne apasă, trece slaba-ne măsură,/ Ne-ndoim dac-așa oameni întru adevăr au stat.”) îmi vin în minte asemenea unui ecou ce se sparge de zidul indiferenței contemporane, condiții în care această restituire în formă anastatică – Veniamin Pocitan Ploeșteanu, *Momente din viața și activitatea lui Melchisedec între anii 1856-1861* – devine pilduitoare și prin truda autorului și prin polivalența „personajului” său. Arhimandritul Melchisedec Ștefănescu este ierarhul și cărturarul care, traversând secolul al XIX-lea, prin „vrednicia” sa, a impulsionat propășirea științei și culturii noastre, a dat strălucire Bisericii, Școlii, Academiei Române.